

HRUBÝ NÁSTIN ODÍVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH V 14-16. STOLETÍ

Doc. Martina Hříbová

O novotách mravů, které začaly za časů krále Jana Lucemburského (českého krále v letech 1310–1346)

Tehdy začala značně téměř u všech lidí a zvláště v Čechách a v krajinách okolních zemí vznikat jakási nová zvláštnost a zvláštní novota jak v obyčejích, tak v mravech....

Někteří z těchto novotářů si po způsobu barbarů pěstují dlouhé vousy a neholí je. Jsou i ti, kteří hanobí lidskou důstojnost a pokud jde o vlasy, přidržují se ve všem ženského způsobu. Jiní své vlasy jako vlnaři na široko rozčechrávají do okrouhla a až po uši je rozpouštějí. Druzí si vlasy nakrucují želízky, aby své plece ozdobili vlasy nakadeřenými. Starodávný obyčej nosit čepice nyní úplně vymizel...

V oděvech je taková různost a znetvořenost, jak to káže různost znetvořených myslí. Každý, kdo vymyslí novou módu, pokládá se za nadmíru šťastného. Kabátec je krátký a úzký, u lokte visí některým jako oslí ucho až k zemi. Dva sluhové s námahou obléknou svého pána, kvůli těsnému oděvu. Kapuce, jimiž si mnozí zahalují hlavu, jsou široké, jejich cípy sahají ze zad téměř až k zemi. Někteří si na ně zavěšují uzlíčky jako blázni. Dokonce i rolníci nosí širokou a podlouhlou kapuci.

Botám a střevicům, které velmi těsně stahují lýtka i nohy se starší a rozumní lidé diví a smějí. Používají se též široké opasky utkané z ovčí vlny a s kovovými ozdobami, jiní nosí zas provazy jako bratři minorité. A dole na lýtku nosí podvazek.

*Také ženy a zvláště dívky ukazovaly přepych na svém šatě. Nosily totiž drahocenné hedvábné závoje s mnoha nabíranými a nařasenými cípy neboli okraji. Také na pláštích a sukních nosily velké a široké lemy. Jejich sukně byly nahoře velice těsné, dole při lemech mnoha záhyby roztřepené a protažené k zemi. Chodily rovněž v úzkých a těsných střevicích. Nastalo tak velké a takové vynalézání novot, že by trvalo dlouho o všech psát...
...avšak moudří a starší lidé v Čechách s podivem pohrdají těmito mnohotvárnými novotami a považují je za nicotné.*

Kronika Františka Pražského, po r. 1341, obraz změn ve společnosti kolem roku 1330 [7]

Na začátku 14. století vznikl evropský styl oblékání orientovaný zejména podle francouzských vzorů. Nové módní prvky se střídaly v rozmezí desetiletí. Jednotlivé vlny vedly z Francie do Anglie a do Německa i Čech, kde byly přijímány, někdy změněny a znovu prošly západní Evropou [1]. Francouzský vliv na české prostředí byl velmi silný i z důvodu rodinných vazeb lucemburského rodu. Za vlády Jana, Karla IV. a Václava IV. francouzské, potažmo burgundské a německé impulzy ovlivnily odívání většiny vyšších vrstev. Francouzský vliv se v českém prostředí transformoval do vrcholného, extravagantního stylu za doby Václavovy vlády a pohasl během husitských bojů [5].

Královské sňatky výrazně napomáhaly šíření nových kulturních i módních směrů. Francouzský vliv v českých zemích důrazně zesílil r. 1334 s příchodem Karla IV. a jeho manželky Blanky z Valois, sestry francouzského krále. R. 1382 se dcera Karla VI., Anna Lucemburská provdala za Richarda II. do Anglie, kam přinesla české módní prvky (ovlivněné francouzským stylem).

„Čechové opíčí po módě cizozemců vzdávajíce se kroje svých předků. Nosí krátký oděv krátký a úzký, těsný až sotva mohou dýchat. Muži mají na prsou umělé vydutiny hedvábné jako řadra ženská. Oděv tak je stažen, že mohou sotva jíti. Hlavu pokrývají kukličkami tak malými, že z jednoho lokte možná zrobiti čtyři. Kolem hrdla mají obojky s literami, široké jako pásy,

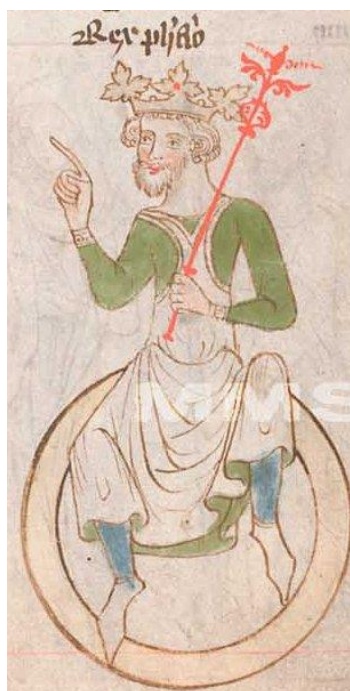
kteří nosí psi na ochranu proti prokousnutí vlky. Střevíce jsou zobákovité, opatřené dlouhými výběžky, nosy, které v chůzi překážejí. (Beneš z Krabice z Veitmile, kronika, 1367)

Petr Žitavský určuje počátek oblíbenosti těsných kabátů k cizím králům, kteří vládli po vymření Přemyslovců [8] a František Pražský na počátek vlády Jana Lucemburského [7].

Popularita krátkých kabátů spínaných na knoflíky, háčky či šněrované, s vycpávanou hrudí trvala do 30. let 15. stol., přičemž vrcholila v 60. - 80. letech 14. století. Kabátec mohl mít stojací límec či bez límce. Původně těsné rukávy získaly různá prodloužení a pytlaté tvary. Podle zápisu Beneše Krabice z Veitmile (1367) L. Kýbalová soudí, že „strychy soukené“ byly pásy přišité na boky oděvu, nikoliv opasky, jak se lze domnívat z dobových vyobrazení [1, str. 167]. V českých zemích byla móda krátkých kabátů zřejmě velmi silná, snad i díky jejich preferenci Karlem VI. Papež Kliment VI. Karlovi napsal „někteří velmoži němečtí, kteří čistou láskou milují Tvoji čest, reptají a velmi těžce nesou, že Ty svými šaty, které nosíš příliš krátké a těsné, nezachováš onu vážnost, kterou vyžaduje vrchol důstojnosti císařské“ a nabádal, aby „nosil oděv volný a dlouhý, který prozrazuje zralost“ [1, str. 168]. Ve zralém věku Karel toto doporučení poslechl a strojí se velmi skromně [3, str. 277]. I králevic Václav (později Václav IV.) je r. 1370 zobrazen na votivním obraze Jana Očka z Vlašimi ve velmi módním těsném kabátci s hermelínovými pachy. Krátké vatované kabátce se v Praze šily do zásoby a vyvážely do ciziny.

1338, Fresku znázorňující Legendu sv. Jiří na hradě v Jindřichově dal vymalovat Oldřich III. z Hradce. Zdroj: <http://tarvos.imareal.oew.ac.at/server/images/7016227.JPG>

Cca. 1340, Velislavova bible (Biblia picta Velislai), Národní knihovna České republiky, Praha, sign. XXIII.C.124, f. 13r, 14r a 30r, zdroj: www.memoria.cz

Tradiční částí mužského i ženského oděvu byla košile (camisia), vnitřní oděv, svrchní oděv - „sukně“ (tunica, rok, surcot) dle pohlaví odlišná a plášť (pallium). Dalším typem plášťů byl klok (z francouzského cloque, lat. chlamys, něm. nuschenmantel). Jako ochrana před chladem se nosily kožichy (pellicia) a šuby (čuba, blána, něm. Schaube, fr. Chamaire, šp. Samarra) podložené liščí, beránčí, šerlinkou, sobolí, kuní a dalšími kožešinami. Pod svrchním oděvem pánové nosili kabátec (joppae, joppulae). Svrchní oděv byl stahován zdobným opaskem (cingulum), na kterém byly zavěšeny tašvice, tobolky. Na nohou muži nosili nohavice (penkvant, caligae). Móda krátkých kabátců si vyžádala vytvoření tzv. krytí u dělených nohavic. Muži měli v oblibě plnovousy. Pokrývkami hlavy byly klobouky, čepice a barety (birety), kápě (kukly, caputium) a točenky. Kápě postupně získala delší cípy, zdobený límec apod. Točenka (něm. Sendel-binde, fr. Chaperon) byla turbanovitá pokrývka hlavy, jež vycházela z kápě [1 - 3].

Cca 1360, Liber vaticus, Cestovní breviář litomyšlského biskupa a kancléře Karla IV. Jana ze Středy, Knihovna Národního Muzea., sig. XIII A 12, f.97v, zdroj: www.memoria.cz

1376, Tomáš Štítiny ze Štítného: Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, Národní knihovna České Republiky, Praha, sig. XVII A 6, f. 124r, zdroj: www.memoria.cz

1380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990, svazek 3, s. 114,

1380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990, svazek 5, s. 115

1380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990, svazek 4, s. 135

1380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990, svazek 5, s. 71,

1385, detail fresky v kostele svatého Jakuba Většího, Slavětín nad Ohří, foto Martin Hříb

1385, detail fresky v kostele svatého Jakuba Většího, Slavětín nad Ohří, foto Martin Hřib

1385-1395, kostel sv. Jakuba v Libiři, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

Tradiční ženské „sukně“ (svrchní oděvy) vycházely z oděvů typu cotte a surcotte. Cotte byl dlouhý vnitřní oděv s dlouhými rukávy a surcotte byl svrchní oděv, který mohl být bez rukávů. Spolu s těsnými mužskými kabáťci přišly postupně do módy těsné cotte, které se mohly nosit i samostatně. Surcotte průběžně prohluboval průramky, až odhalil půvaby ženského těla – štíhlý pas a poprsí. Tyto průramky dostaly název „čertova okénka“ [1, 3].

Velice módní pokrývkou dámské hlavy byly tzv. kruselery, škrobené závoje s bohatými sklady po obvodu, jejichž obliba panovala od 1340 do cca 1400. Je možné, že v západní Evropě populární behemse kogeln (české kukly), pravděpodobně vytvořené v období vlády Václava IV. byly jednou z variant kruselery. *“Kukly nasazují ženy nahoru na hlavu, nebo dopředu, že vypadají jako by měly kol hlavy diadém, svatozář s jakou se malují světcí.”* (Limburská kronika - 1, str. 142). Od 80. let se Evropou šířila móda rohatých čepců (zkomoleně hennin), jehož dvojrohá varianta byla označována jako chomút či roh. Ženy nosily závoje (šlojře, peplum) a věnce (crinale, sertum, krenzel) nákladně zdobené např. perlami. Podle vyobrazení ve Velislavově bibli (1340) A. Matějček usoudil, že české ženy nosily kápě dříve, než se tato móda rozšířila v 60. letech v západní Evropě. Běžné bylo nošení rukavic, prstenů, zápon (monilia), křížků, pektorálků, růženců (páteří) [2].

Základem pracovního oděvu byla kytle (kytlice, perkytle) s cechovními znaky, tunikovitý oděv přetahovaný přes hlavu, dosahující po stehna oblečený na běžné spodní vrstvy dle potřeby jednotlivých řemesel. Lékaři a soudci měli oděvy dosahující k zemi s kratšími rozšířenými rukávy. Oděvy špitálníků byly v rámci jednotlivých řádů uniformní. Na Pražské univerzitě, založené r. 1348, profesori oblékali talár s límcem lemovaným kožešinou z hranostaje, stejně jako biret (baret). Mistři a doktoři se lišili podle fakult barvou biretů a klobouků. Bakaláři nosili bakalářskou kuklu a žáci oděv podobný řeholnímu.

Specifickým fenoménem byl oděv kata, profese nečistě, avšak velmi bohaté. Oděvní předpisy mu nařizovaly použití červené barvy. Avšak kat a jeho pomocníci tradičně bývají zobrazeni v nejmódnějších výstředních oděvech. Oděv prostitutek byl též úředně předepisován, v praxi

se vyznačovaly oděvy výstředními a nápadným líčením. Osobitým českým oděvem jsou jemné bílé košilky s ramínky převázané šerpou lazebnic Václava IV.

Smuteční oděvy byly v tmavých barvách (černá, tmavě šedá). Vdovy nosily méně nápadné, nezdobené oděvy s těsným zavíáním hlavy (bílým) kryjícím ostříhané vlasy. Když zemřel Karel VI., „císařovna, královna a markraběnka měly dobře sto panen, všechny oděné v černém“ [1, str. 164].

Obuví byly vyšší škorně či, škrbály a nízké třevíce (calcei, calciamenta, bottae) o jednoduché či dvojnásobné podešvi. Na počátku století vznikly střevíce se zobákovitou špicí (třevíce s dlouhými čepkami, dlouhými nosy) jejichž velká obliba byla od poloviny 14. stol. do r. 1420 a pak od pol. 15. stol. do r. 1480-90. Tomáš Štítný (1333 – 1401/1409) píše: „spíše by švec dospěl škorní bez tak dlouhých čepkov; tak veliká jet přiekaza u škorně tak dlouhý nos, něb spieš nemož s nimi pracovati a přes plot ovšem nikam nelze.... To-li také k rytieřtvie sluší, tak dlouhé nositi čepky aneb špice u střevíců, tak se rozličnými řemeny uvázati, jimž pro ně rytieř nemož býti hotov postihnúti aneb utéci aneb chutě vstáti, když spadne?“ [2, str. 198].

Přes ploché střevíce bylo možno obout nazouváky s nízkou dřevěnou platformou, které sloužily jako ochrana obuvi v exteriéru.

Cca 1340, Velislavova bible (Biblia picta Velislai), Národní knihovna České republiky, Praha, sign. XXIII.C.124, f.10r, 13r a 14r, zdroj: www.memoria.cz

1380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990

12380-85, APPUHN, H., Wenzelsbibel. König Wenzels Prachthandschrift der deutschen Bibel. Erläutert von Horst Appuhn. Mit einer Einführung von Manfred Kramer, Dortmund 1990, svazek 4, s. 74

1385, fresky v kostele svatého Jakuba Většího, Slavětín nad Ohří, foto Martin Hříb

Oděvy v 15. století

Husitské války utlumily zájem o módu, protože nejpřísnější část husitů žádala střídmost i v odívání. Pražané se ale luxusu, kadeření vlasů a líčidel vzdát nechtěli. Již koncem 14. stol. bylo v Praze zapsáno 100 krejčích. Dělili se na hacníky – kalhotáře, kabátníky, plášťíky či kytléře. Doplnovali je kloboučníci, bohatí kožešníci, krumplři, rukavičkáři, ševci a klenotníci. Vyšší boty z měkké usně vyrábějí ščivalníci [2, str. 383]. Tak jako v předchozích, ale i následujících obdobích, i nyní bylo běžné, že zejména na šlechtických dvorech, paní domu a její dámy se věnovaly vyšívání oděvů na vysoké řemeslné i umělecké úrovni.

Podle představ husitů, muži oblékali širokou „sukni“ (svrchní šat) zvanou chodicí, nebo kožešinou podšitou šubu. Nohavice v tmavých barvách neměly být těsné. Vlasy si stříhali na krátko a nekadeřili si je, bradu i knír holili. Pokrývkou hlavy byly kápě, méně často čepice či klobouk.

Muži nosívali hole, např. 1448 vítali pražští konšelé papežského legáta Karvayala „se stříbrnými hůlkami dle obyčeje“ [4].

poslední třetina 14.stol – poč. 15.stol, Gelhausenův kodex. Státní okresní archiv v Jihlavě, inv.č. 17, f.21v, zdroj: www.memoria.cz

1402-1405, Bellifortis Konrada Kyesera, rukopis Göttingenské univerzity Codex Ms. philos. 63, folio 10r,

1415 – 1420, Brno, Moravská galerie, IN A626 3, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

1420 – 1430, Slezské Zemské Muzeum, Opava zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

1420, Krumlovský sborník, Knihovna Národního muzea v Praze, sig. III B 10, f. 46, 239a 235, zdroj: www.memoria.cz

Ženy měly nosit tmavé široké „sukně“ s živůtkem, roušku a plášť. Sukně neměly mít vlečky, odpadlo podšívání drahými kožešinami a nápadná barevnost. Táboři stříhali ženám a dívkám vrkoče a zabavovali nákladné závoje. Hlavu pokrývaly roušky s podhubky – kryjí bradu, šlojíře – módní stylizace vinutí řeholnic, kukly a čepce s rohy zvané chomúty (dnes označované jako hennin) [1, 4, 5].

1420, Krumlovský sborník, Knihovna Národního muzea v Praze, sig. III B 10, f. 006 a 67, 248, 239, 254 zdroj: www.memoria.cz

1425 – 1435, Hluboká nad Vltavou, Alšova Jihočeská Galerie, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

V druhé a třetí čtvrtině století muži nosili dlouhé, nepřepásané svrchní oděvy, což nebylo v západní Evropě módní. Přepásanou siluetu podle západoevropských předloh, nejspíše německých, ukazují až vyobrazení od 60. let 15. stol. Těsné oděvy a krátké svrchní oděvy se vrátily až za vlády Jagellonců (1471-1526). Specifické byly dlouhé vlasy u mužů. Italský vliv se projevil v prostřizích na loktech a přivazovaných rukávech pro obě pohlaví.

Oděvy žen byly pod vlivem německé módy, s modifikovaným vlivem burgundského stylu (zvýšený pas a vlečka). Límce a výstřihy odpovídající robe (hlubší výstřihy s vsadkou), dlouhé rukávy s manžetami byly oblíbené v 60. letech. V poslední čtvrtině století se rozšířilo nošení vysokého henninu, ale s copy kolem uší [1, 4, 5].

Cca 1450, Ladislav Pohrobek a Magdalena Francouzská, rakouský malíř, Musée des beaux arts, Budapešť, Inv.Nr 6960., zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Betrothal_Portrait_of_Ladislaus_V_of_Hungary_and_Madeleine_of_France.jpg

Cca 1450, Assumpta z Deštné, Jižní Čechy, Sbírka starého umění NG v Praze, převzato z CHLUMSKÁ, Š. (ed.), Čechy a střední Evropa 1200-1550. Dlouhodobá expozice sbírky starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České, Praha 2006

1470-71, Kutnohorský graduál – Antiphonarium, rukopis Národní knihovny ČR XXIII.A.2, f. 1r.

burgundské prvky, 1465 – 1475, Starý palác, Blatná, Zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

Po r. 1473, Anonymní malíř, kaple sv. Václava na hradě Zvíkov, foto Hříbová

Burgundské prvky, 1475 - 1485, Blatná, Zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

Ze směsice německého oděvu s burgundskými a italskými vlivy vznikl extravagantní styl na přelomu století, který se vyznačoval prostřihy, otevřenými plášti, dámskými skládanými a nabíranými sukněmi a velkými výstřihy odhalujícími košili pro obě pohlaví [5]. Jedním z dámských módních doplňků byly ozdobné kapesníky (čes. facalít).

1475 – 1485, Brno, Moravská galerie, IN A1832, Zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

1480 – 1490, Brno, Moravská galerie; IN A630, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

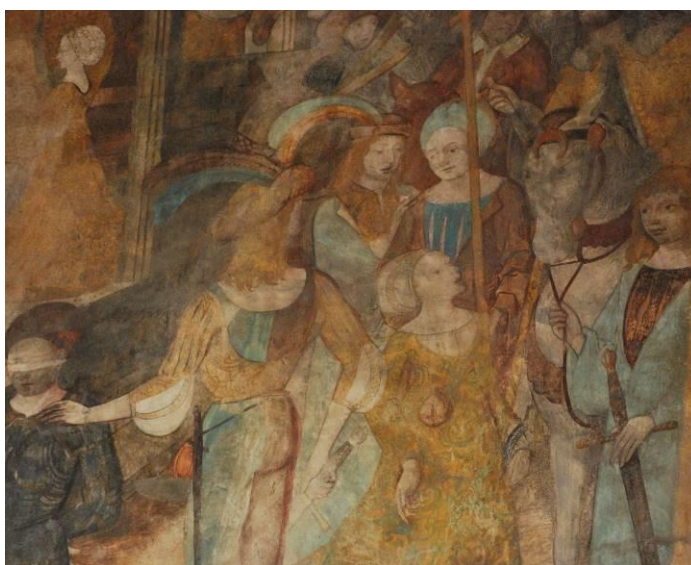
1480 – 1490, Brno, Moravská galerie, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

burgundské prvky, neznámý mistr, konec 15. století, hrad Zvíkov. Foto Hříbová

Bible kutnohorská, Knihovna Národního muzea v Praze; Praha; 25 A 2b, vznik 1489, f. 40 a f. 135v, zdroj: www.memoria.cz

pánové - burgundské prvky, dámy – náznak italských prvků na gotických oděvech, 1485 – 92, Smiřkovská kaple, kostel sv. Barbory, Kutná Hora, foto Hříbová

1485 – 92, Minciřská kaple, kostel sv. Barbory, Kutná Hora, foto Hříbová

Neznámý mistr, 1490, zámek Žirovnice, foto Přemysl Polášek

1485 – 1495, mistr Vejprnického oltáře, kostel zrození panny Marie v Průhonicích, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

1490-1510, Jenský kodex, rukopis Knihovny Národního muzea v Praze IV.B.24, f. 74r, zdroj: www.memoria.cz

Oděvy v 16. století

Poměrně dlouho přežíval pozdně gotický styl a jen zvolna do něj pronikaly prvky renesance. V českých zemích se italské prvky neprojevovaly nijak intenzivně, silnější vliv měla německá reformační a posléze španělská móda. Projevil se i francouzský způsob, který vstřebával výrazné evropské novinky. Některé oděvní prvky též čerpaly z východních zdrojů (např. kaftany).

Češi na přelomu 15. a 16. století byli národem velmi přizpůsobivým. Rádi se shlíželi v cizí módě. Kolem dvacátých let ženy oblékaly renesanční šaty s vlečkami a dekolty, ale oválný

výstřih zakrývala lehká rouška. Dalšími oblíbenými prvky byly oddělené sukně se záhyby, měkké rukávy, ozdobné čepce a různá vinutí. Vlivy módy italské byly patrné v detailech jako např. účesy s umnými pletenci, síťkami a turbany. Podobný vývoj měl i mužský oděv. Volný plášť ke koleni, řasnaté rukávy, punčochy, barety a doplňky byly ozvukem italské módy.

1509, mistr Litoměřického oltáře, Anna de Foix a Vladislav Jagelonský, kaple sv. Václava, katedrála sv. Víta, Praha, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anne_de_Foix.jpg

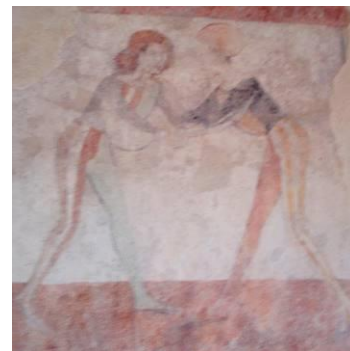
Reformace

Základním svrchním oděvem byly různé varianty šuby (česky čuba), širokého otevřeného pláště ke kolenům či delšího, s dlouhými širokými rukávy a rozměrným, často kožešinovým, límcem. Faltrok byl kabátec buď nahrazující wams nebo oblékaný přes něj. Velice oblíbeným dobovým módním prvkem bylo prostřihování oděvů. K těsným kalhotám (kalhotám stehním, poctivicím, femoralům) s krytím (poklopцем) byly připevněny punčochy. V polovině století se rozšířily tzv. plundry (plundrhuzny, plundrksasy či kalhoty pytlaté) jako spojení mezi stylem lancknechtů a španělským způsobem. Jednalo se o rozměrné nabírané pytle dosahující po kolena [6]. Winter udává, že „v Praze chodíval v plundrksáse například Albrecht z Lebentálu, kupec na Koňském trhu, maje kromě plundrksásu ještě čtvero jiných poctivic tykytou podvlečených“ [4]. Širokou nabíranou košili, často s vyšívaným stojacím límcem (tzv. saským) bylo možno spatřit ve výstřizích. Od 30. let se objevovaly první náznaky okruží, zatím jako součásti košilí. Obuv (hubatá obuv, medvědí tlapy, oslí huba) se vyznačovala širokou špicí na rozdíl od gotických, velmi špičatých střevíců. Nejběžnější pokrývkou hlavy byly barety v mnoha variacích [1].

Reformační prvky, 1509, kaple sv. Václava ve sv. Vítu, In: BURIAN, Jiří. *Katedrála sv. Víta na Pražském hradě*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, xl, [91] s.

Základem ženského oděvu též byla šuba nebo kratší plášť (mantlík). Přes ramena si ženy oblékaly tzv. kolár, velmi krátký plášť. Živůtky s hlubokými výstřihy byly velmi těsné, rukávy bohatě zdobené a prostřihávané, odhalující tak spodní látku či košili. Sukně oděvu byly skládané do pravidelných záhybů, často s vlečkou (sukně s vlekem, s ocasem, otáhlíce) a mohla je doplňovat zástěra (fěrtoch, kasanka, pásnice). Na hlavách ženy nosívaly barety se síťkami (calotte), čepce, jako např. kugelhaube (širokého tykvovitého tvaru) či různé roušky, které mohly halit část obličeje [4, 6].

poč. 16. stol, hrad Švihov, zdroj:
<http://www.castles.cz/hrad-svihov/galerie-obrazky-interiery.html>

1515-1525, Mistr IP, Městské muzeum Český Krumlov, zdroj: <http://tethys.imareal.sbg.ac.at>

Renesanční kachel z Nového Bydžova, nyní muzeum Nového Bydžova, foto Daniel Křížan

1510 - 1520, hrad Zvíkov, foto Hřibová

1516, Životy svatých otců, kteří obývali na poušti (Vitae patrum) XVII.A.2; Národní knihovna České republiky; Praha; Česko, 2v, zdroj: www.memoria.cz

1520, královna Anna, Hans Maler zu Schwaz, soukromá sbírka, zdroj <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/Annajagiello.jpg>

1538 monogramista IW votivní deska Kašpara Kašpárka s chotí, In: FAJT, Jiří a Štěpánka CHLUMSKÁ. *Čechy a střední Evropa 1200-1550: dlouhodobá expozice Sbírký starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České*. V Praze: Národní galerie, 2006, 152 s. ISBN 80-703-5327-9.

1546, monogramista IW, Osecký oltář sv. Barbory, severní Čechy, In: FAJT, Jiří a Štěpánka CHLUMSKÁ. *Čechy a střední Evropa 1200-1550: dlouhodobá expozice Sbírký starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České*. V Praze: Národní galerie, 2006, 152 s. ISBN 80-703-5327-9.

1523-25, Wolfgang Frohlich, kniha znoj. mest prava, archiv Znojmo, In: *Ultimi fiori del medioevo*. Olomouc: Muzeum umění, 2000, 335 s. ISBN 80-852-2739-8.

Vliv španělské módy

České země, jako země ovládaná Habsburky, přijímaly španělskou módu v poměrně nezměněné formě po roce 1545 [6]. Vrchol této módy byl v letech 1570 – 1595.

Mužský oděv se skládal z košile, kabátce (dublet, wams) vpředu tvarovaného do tzv. husího břicha, kazajky, vyztužených kalhot (španělské nebo duté poctivice), krátkého pláště (capa, boemio apod.) a klobouku či baretu. Doplněkem bylo okružní (obojky, mlýnské kameny), v případě širších provedení, podpíraných drátenou konstrukcí (štyle, podponky). Kolem 70. let se původní balónovité španělské kalhoty do poloviny stehů začaly prolínat s k hýždím zkrácenými kalhotami po francouzském způsobu, které bývaly doplněné druhými úzkými, po kolena dosahujícími kusy, tzv. kanony [4. 6].

Hippolyt Guarinonius, syn lékaře Rudolfa II., v díle „Spustlost lidského pokolení“ (Ingolstadt r. 1610) popsal: *„Sejdi jen trochu do měst pražských a ohleď se kolem sebe a uvidíš divy toho, jak šviháci a zahálčiví panáčkové po celý den v ulicích lítají, jak hlavou a očima krouží, pláštěm sem tam házejí, aby bylo jen vidět jejich pěkný, šat, který často ani zaplacen není; jak rukama klátí, jako když sedlák v poli seje, tu facilet neb pomeranč neb květinu v ruku drží, tu rukavici k nosu dávají, jakoby byla balsamována, a prsteny na prstech zřítí dávají, které buď jsou vypůjčené, neb nezaplacené, neb falešné. Jiní se prohlížejí se všech stran, zdaž jim to chování se sluší zdaž se ženským líbí; jiní koukají na své nohy a střevíce, zdaž dobře kráčí, aneb zda dlouhé stužky hezky sem tam se klátí, a zdaž se tapír v zadu hezky nese. Jiní drží párátko od jídla až do noci v ruce a vrtají si v zubech, jakoby byli kdo ví co vzácného od masa jedli a trvám, že by mnohý hladem i párátko snědl; nebo vstrčí párátko za ucho neb za klobouk, což i s dlouhým kouskem skořicového cukru dělají, aby se myslelo, u jak vzácné tabule byli. Jiní kráčí se vztyčeným krkem jako husy, drží hlavu, jakoby z kovu ulita byla, jen aby si opičí ten znak, škrobený a nabíraný límec, nepocuchali. Slovem mají tolik co dělati, že nevědí, kde jim hlava stojí, a kdo není rovně jim oděn, za toho se na ulici stydl.“*

Vyztužená spodní kuželovitá španělská sukně byla označována jako parkykál či kortukál. Sudovitá varianta (anglického a francouzského typu), která vznikala pomocí vycpaných válců přivázaných v pase, se nazývala vlašské břicho nebo klobásy. Evangelický farář Jana Štelcara Želetavského v „Knize duchovní“ z roku 1585 napsal: *„...a čubky (šuby) krátké, že sotva*

ramena kryjí; okolo široké prýmy z předu a z zadu, s přišívanými šmelci aneb zlatými štefty s perlami i s drahým kamením skruplovati dají; při sukni živůtek a rukávy zdobené a divné sžahané, po španělsku aneb po francouzsku s otevřenými rukávy jako netopyři, při nich majíce stuhy s velikými žeňklemi zlatými neb stříbrnými, že se to zvoní jako zvonci na kukle bláznově. K tomu mají partykál v způsob formy od zvonu, na němž sukně leží divné premovaná, drahým kamením a jinými věcmi krumplovaná. Mnohé pak panny a pant časem na sebe naběrou hedbávných sukní a mantlíků, že se sotva obrátiti mohou. Botky bílé, napřed se zlatohlavovými a aksamitovými čepičkami, premované zlatými pasomány. Střevíčky kordovánské, pantofle aksamitové, perlami krumplované. Co pak na hlavě, jaké čepce panny nyní mají, buďto zlaté, aneb s divnými barvami vázané. Jiné beztoho po španělsku aneb po francouzsku vlasy zapletené na strunách nosí; vrkoče s divnými třapci; na tváři ať jest líčidlo, aby vždy dokonaly šlecht d'ábla. Ženy po španělsku na hlavách závoje nosí, vyhlédajíc z toho co z kukly. Některé mají na hlavách kloboučky s záponami pod peřím, jiné širokými tkanicemi obtažené s divnými šmelci a štefty zlatými. Opět čepičky, karkule s perlami, divné špendlíky a zrcadla. Co dím o klinotích, an mnohá má na hrdle zlatý halspant s drahým kamením aneb zlatý groš; na rukou korály neb armpanty, prsteny, zlaté na stuze a mnoho jiných ohyzdných věcí a nerovností pyšných a smilných proti bohu na ženském i panenském pohlaví se nachází."

Vyztužený živůtek (životek, prsy) mohl být náročně zdoben, doplněn perlami apod. Ženy mohly nosit i kabátek s rukávy (varianta španělské saye). Pláště s rukávy (sukně choděcí, hazuky) mohly být zapínané na hrudi, či nošené otevřené, s rozměrnými rukávy (ropa). Pláště bez rukávů byly označovány jako mantlíky, boemio, kloky apod. Kožešinové šuby a kožichy se též udržely. Oblíbenými pokrývkami hlavy byly vyšíváné čepce a barety, které byly následně nahrazeny klobouky. Dochovalo se množství dobových názvů pro další pokrývky hlavy - roucha, roušky, šlojíře, loktuše, zavíječi, pleny, plachetky, chrbolky, facounky, fačánky, šátky, náčelníky, hedvábníky [4].

Výrazným momentem rozšíření španělské módy byla svatba Viléma z Rožmberka s Polyxenou z Pernštejna (r. 1587), dcerou Marie Maxmiliány Manrique de Lara y Mendoza, příslušnicí vysoké španělské aristokracie. Katolická nevěsta s matkou a osmi sestrami omráčila Prahu svými oděvy. I když se po Praze pohybuje mnoho cizinců, dobová vyobrazení zpodobňují přejatý španělský oděv ve spíše střednější podobě a střízlivě se oblékají také měšťané. Nejvýraznějším prvkem bylo okruží, stejně populární jako v celé západní Evropě. [6]. V druhé polovině 16. století se v Čechách nenosily jen oděvy dle španělské módy. Tolik originálních oděvů a doplňků, jako v této době, se v Čechách už neobjevuje [4].

2. pol. 16. stol., Bohunka z Lobkowicz (B. z Rožmberka) Seissenegger 1555 Lobkowiczka sbírka, zdroj:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohunka_z_Ro%C5%BEmberka#/media/File:Bohunka_z_Ro%C5%BEmberka.jpg

1571, Kateřina z Valdštejna (manželka Zachariáše z Hradce), Telč, Kaple všech svatých. In: JUŘÍK, Pavel. *Domina pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7277-444-9.

2. pol. 16.stol, Marie Manrique de Lara y Mendoza z Pernštejna s malou Polyxenou, Alonso Sanchez Coello, zdroj:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alonso_Sanchez_Coello_12.jpg

1567, arcivévoda Rudolf, později císař Rudolf II., Alonso Sanchez Coello, zdroj:
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Archdukerudolf.jpg>

druhá pol. 16.stol, připsano Pieter Pietersz the Younger, portrét moravské ženy, Metropolitan Muzeum of Art, New York, http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/437287?rpp=20&pg=2&mdky=20121230&ft=*&deptids=11&what=Parcament&pos=31

1588, Epitaf Salominy Křičovské a Denkýze Brodského, kostel sv. Markéty ve Vysočanech, nyní muzeum Nového Bydžova, foto Daniel Křížan

1599, Epitaf Jindřicha Kapouna ze Svojkova, Starý Bydžov, nyní muzeum Nového Bydžova, foto Daniel Křížan

Seznam literatury:

1. KYBALOVÁ, Ludmila. *Středověk*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 278 s. ISBN 80-710-6146-8.
2. TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy II*. Praha: Museum království Českého, 1901, 461, 472 s.
3. ZÍBRT, Čeněk. *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha: F. Šimáček, 1892, 457 s.
4. WINTER, Zikmund. *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha: F. Šimáček, 1893, 670 s.
5. HOJKOVÁ, Anna. *Oděv jako výraz moci a hierarchií od konce 14. do konce 15. století. Komparace vývoje v českých zemích a Burgundsku*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.
6. KYBALOVÁ, Ludmila. *Renesance: (15. a 16. století)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 174 s. Dějiny odívání. ISBN 80-710-6143-3.
7. ZACHOVÁ, Jana (ed.). *Kronika Františka Pražského: Chronicon Francisci Pragensis*. Praga: Patriae, 1998, viii, xix, 233 s. Prameny dějin českých.s.126
8. EMLER, Josef (ed.). *Petra Žitavského kronika zbraslavská*. In: Emler, Josef (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum*. Díl IV. Praha 1884, s. I, XVIII. s. 301